
DIN ISTORIA SATULUI SĂSENI, ȚINUTUL ORHEI, SEC. XV-XVIII

Mihai Onilă

Istoria constituirii localității de răzeși Săseni din ținutul Orhei (actualmente raionul Călărași), ca și multe alte din zona Codrilor dintre Nistru și Prut, reprezintă o parte componentă a istoriei neamului. Conform opiniei lui P. Bîrnea, această localitate s-a format în a doua etapă a populării Moldovei, în secolele XIV-XV, cu populație românească din centrele Moldovei carpatice: Neamț, Roman, Bacău. Cercetătorul menționat a expus părerea că prima etapă a populării regiunii premontane a Moldovei cu populație românească a început în secolul XII (Бырня 1969, 31). Conform opiniei cercetătorului L. Polevoi, localitatea Săseni este un toponim etnic care provine de la locuitorii de limbă germană din Transilvania, care au migrat în această regiune, împreună cu populația autohtonă din Transilvania, ca rezultat a presiunii maghiare, începând din secolul XII. Este una din cele 124 de localități din Moldova cu toponime depline, întâlnite în documente din secolele XIV și XV (Полевой 1979, 104).

Prima mențiune documentară a localității se întâlnește în cartea domnească de întăritură de la Ștefan al II-lea voievod, boierului Mihail Pîsarul pentru satul Săseni pe râul Cotovița, de la 6 martie 1443, redactat la Neamț. În el se menționează următoarele: „Din mila lui Dumnezeu noi, Ștefan Voievod, domn al Țării Moldovei, înștiințare facem cu această carte a noastră, tuturor celor, care o vor vedea, sau o vor auzi citindu-se, că acest adevărat boier al nostru, credinciosul pan Mihul pîsarul, ne-a slujit nouă prin toate locurile cu dreptate și credință.

Drept aceea noi, văzând a lui dreaptă și credincioasă slujbă către noi, l-am miluit cu deosebita noastră milă, și i-am dat lui în Țara noastră un sat pe Cotovița, anume Săseni, unde trăiește Laur, care l-a vândut sluga noastră, panul Ivan Boldor, pentru cincizeci de zloți, înaintea noastră și înaintea panilor noștri, anume înaintea panului Neagoe, și panului Petru Hudici, și panului Duma Braevici

vornicul, și panului Petru spătarul, și panului Ivan Balcean ceașnicul, și panul Sima, vornicul lui Petru voevod, și panul Tador ceașnicul lui Petru voevod, panul Badea vornicul, panul Mihail Păhno, nanul Costea vistiernicul și fratele său, panul Petru, și panul Șendrică grămăticul, și panul Petrișor stolnicul, și panul Vană comornicul, și panul Albu spătarul, și panul Cernat ploscarul.

Drept aceea noi, văzând a lor bună voie și înțelegeră înaintea noastră și înaintea panilor noștri, care s-au înțeleș, și noi am dat acestuia al nostru credincios pan Mihului pîsarul acest mai sus scris sat, să-i fie lui uric. Și de asemenea, i-am dat lui și alt sat sub Botna, lângă Vâlcău, mai jos de Lucani, anume unde a fost Iuga Cermna. Și, de asemenea, i-am dat lui o prisacă sub Săseni, anume prisaca lui Vrabie. Și, de asemenea, oriunde va putea să-și pună mori pe Cotovița, iar el să le așeze oriunde.

Drept aceea, să-i fie aceste toate mai sus scrise panului Mihul uric cu tot venitul lui și copiilor lui și fraților lui, și nepoților lui, și strănepoților lui și răstrănepoților lui, și la tot neamul lui neclintit nici odată în veci. Iar hotarele acestor sate și prisăci să fie după hotarele vechi, pe unde din veci au folosit...” (MEF 1978, 94-95).

Din acest document reiese că această carte domnească de întăritură nu pune începutul acestei localități, ci fixează un sat care deja exista. Chiar și mențiunea din această carte că satul Săseni a fost vândut de Panul Ivan Boldor, demonstrează că la data redactării actului menționat, localitatea exista și a avut deja și un stăpân. Asemenea sate, făceau parte din categoria așezărilor a căror proprietari primeau în stăpânire „locuri pustii”, sau a localităților oferite de domnitori pentru merite deosebite. Stăpânii acestor sate aveau în continuare misiunea să organizeze armată, în caz de necesitate, să adune dăjdiile, încasau taxele vamale și supravegheau cu străjerii lor vadurile de trecere (Gonța 1986, 65). De obicei ele se așezau la intersecții de drumuri comerciale și pe vaduri

de râu, cum este caracteristic și pentru localitatea Săseni: pe vadul râului Cotovița și pe șleah – drum de tranzit. Ca dovadă este descoperirea pe teritoriul satului în anul 1973 a unui mare tezaur monetar, care prezintă prin componența sa o importanță deosebită în studierea istoriei comerciale a Moldovei medievale (Нудельман 1976, 96-96). Acest tezaur ascuns în pământ în anii '20 ai sec. XVI conținând monede care au circulat în Moldova din a doua jumătate a secolului XIV și până la începutul secolului XVI. El cuprinde în total 272 monede de argint și bilon, dintre care 72 de exemplare ale Hoardei de Aur; 15 monede ungurești, 141 de aspri otomani, 15 emisiuni ale Marelui Cnezat al Lituaniei, precum și 27 de monede moldovenești de la Bogdan al III-lea. Această componență reprezintă un caz neobișnuit pentru tabloul general al circulației monetare pe teritoriul Țării Moldovei de la începutul secolului XVI (Нудельман 1974, 204-206).

Următoarea mențiune documentară a satului Săseni datează din secolul XVI, când domnitorul Țării Moldovei, Petru Rareș, prin cartea de întăritură de la 1546, mai 27, întărește nepoților lui Mile călugărul „Ilca, cu surorile ei Anușca, Maria, și Marghita – fetele Nastei, cu vara lor Agafia, fata lui Toader Vacă, și nepoata ei (a Nastei) Anghilina – fata lui Lazor Crăsneș...”, „... ale lor dreapte ocini pe diverse moși ce le-a avut”, unde, printre altele, figurează și satul Săseni. Tot prin această carte se anulează și „ispisocol” domnitorului Lăcustă pe această localitate.

„Cu mila lui Dumnezeu Noi Petre Voevod, domn Țării Moldaviei, știre facem cu această carte care a noastră tuturor cui pre dânsa vor căta sau cetindu-i-se o vor auzi-o; adică această adevărată Ilca și surorile ei Anușca și Maria și Marghita, featele Nastei, și vara lor Agahia, fata lui Toader Vacă și nepoata ei Anghelina, fata lui Lazor Crasneș toți nepoți lui Mile Călugărul, miluitu-ne-am înșine lor cu osebita noastră milă dat-am și am întărit noi lor de la noi în țara noastră în Moldavia, ale lor dreapte ocini din ale lor dreapte și adevărate urice și din dreasele de cumpărătură și întărire ce-au avut bunul lor Milea călugăr de la părintele domniei mele Ștefan Voevod; și iarăși din direasele de întăritură ce le-au avut... (mama lor Nastea satul)... anume Danilov, unde a fost... și încă o seliște unde-i iaz la cornul Bîgului, unde au fost șazut fiii lui Cosco... și altă seliște Vratcovea unde a fost Ruj(ici) în capătul de sus a Culisovei,

unde a fost...Cusăuții la Dnistru, în hăleşteul... Săsenilor... și de întărire ce l-a avut de la părintele domniei mele (Ștefan Voevod) și s-a scris satul Săseanii... căci ea s-a judecat cu nescare vechi și neadevărate privilegii; Toate aceste de mai sus scrise sate și de la noi le dăm Ilcăi și surorilor ei Anușcăi și ... Mariei și Marghitei, featele Nastei, și verii lor Agafiei, nepoatei lui Toader Vacă și nepoatei sale Anghelinii, fata lui Lazor Crasneș, ca să le fie și de la noi uric și cu toate veniturile lor și copiilor lor și nepoților lor și strănepoților lor și răstrănepoților lor și la tot neamul lor, ce li se va aleage mai de aproape nerușeit niciodănoară în veaci. Iar dacă se vor găsi nescareva din aceale drease vechi de la Lăcustă Vodă pe satul Săseanii, în gura văii, iar ele niciodănoară să nu aibă a se creadere, nici a dobîndire acel sat înaintea privilegiilor domniei mele Ștefan Vodă, și înaintea privilegiilor noastre...” (Ghibănescu 1914, 100).

Din cele menționate mai sus, observăm că localitatea Săseni, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, trece în posesia slugii domnești „*Mile Călugărul*”. Acesta, conform explicațiilor efectuate de cercetătorul Aurel Sava, referitor la suretul de hotărnicie a lui Ștefan Bulat, dat feciorului său Toader, de la 3.08.1784, a fost mare vistiernic și căruia i se spunea „*Milo Calugher Bulat*”. Anume el este întemeietorul neamului Bulat, cunoscut în Basarabia și Transnistria. În acel uric de hotărnicie, printre moșiile ce le deținea neamul Bulat, în diferite localități, sunt menționate și cele din satul Săseni. „Suret dipi cea adivărată copii a hotărnicii ci au trimes Ștefan Bulat lu Toader sin Bulat cadetul dila Coșnița din ceia parte.

Adecă eu Ștefan Bulat dat-am această scrisoare la mân(a) feciorului meu Toader sin Bulat în Țara Moldovii în ținutul Orheiului la satul Văsieni la casa lui Vasile Bădiul înainte lui priot și cu ce am știut cu sufletul am mărturisit și înainte lui Costachi Leca căpitan i cătră alți oameni și s-au întâmplat am arătat tot adivărul de moșiili ot Săsăni pi Cula pi Măietini la Bogzăști i Crășnășenii, Văsienii, Sângurenii, Deșcova, Chitilova pe Ciuluc, la Virijăni, di acolo la Răut: moșan la Breanova, la cari Breanova să tragi di pi bătrânul Burcă, au fost bărbat bunii meli Aniți, cari Anița au fost fata bună a lui Iermurache Bulat, iar Anița au facut pi tatăl meu pi Toader Bulat, iarăși moșan sântu la Voinova în giământati cu Lupul Dan, ci au fost cu par la măriia Sa, voievod Mihai, moșan drept Țigăneștii pisti Ichel la Onești pi vali Voinovii undi

dă în Bâc la Chicirea și Săliști o cheamă Drăgușanii. Tij moșan drept sântu pi Bâcu di la Călăraș din sus în fundul Oricovii, unde au fost a moșului meu Vârlan Bulățel și curțile, iarăși pi Bâc moșii esti pi valea Nitcovii și săliște o numescu Nitcova; încă moșan drept aproape de Orhei, drept Isacova, în cea parte de Răut, la săliște Bravicienii, tij pi Vatici făcută di tată-meu o moară di apă în giământati cu Grigoraș Dânga și încă să mai pomenești mănăstire Hârjauca anume ci esti făcută di tatăl lui Iermurache di Mihul Bulat iar mai preurmă tată-meu, Toader Bulat când au trăit în Călăraș pe Bâcu, au cumparat o moșie iarăși pi Răut într-o sută lei și moșii o chemă Clișova, ...” (Sava 1943, 239). După el urmează „...vtori vistiernic Mihul Bulat”, care este ctitorul mănăstirii Hârjauca “...și încă să mai pomenești mănăstire Hârjauca anumi ci esti făcută de tatăl lui Ermurachi (serdar) di Mihul Bulat” astfel ei dețineau în această moșie „125 stânjeni, 5 palme, 2 parmace” și „21 săliști” (locuri pustii) (Sava 1943, 240).

Cele menționate mai sus sunt confirmate și de documentul de la 22-XI-1826, prin care nobilul basarabean Timofei Bulat, secretar gubernial, se adresează Adunării Deputaților Nobilimii basarabene ca să fie trecut la partea care o merită în condica spiței dvorenilor. Pentru aceasta el prezintă și documentele ce reprezentau arborele genealogic al neamului Bulat. „După ucazul Inpărăteștii Sale Măriri, Sângur Stăpânitoriu a Toată Rossiia, Dela Adunarea Deputățască a Dvorianstii Oblastii Bassarabiei, dumisale dvorianinului Bassarabiei, guberschii secretari Timofei sân colej[schii] reghistrator ce au fost și cadet Theodor Bulat, nepot lui Ștefan, strănepot lui Toader, prestrănepot lui Ermurachi Bulat sardariul, ci să tragi din Mihul Bulat vtori visternic, ficiorul Milei călugărului biv vel visternic, precum că la această adunare s’au ascultat jaloba sa din 22 noemv. a trecutului an 1826 pe lângă care înfătoșând documenturile atât de tragirea strămoșilor săi cât și de numirea sa, s’au rugat ca cercetându-le să fie trecut la partea ce i să va căde a condicii de spița neamurilor dvorenești și în aceia să i să de cuviincios document”. Din care aflăm că Timofei era feciorul registratorului de stat, cadet Teodor Bulat, confirmat „prin pașaportul dat la anul 1790, iulie 12, no. 318, sub iscălitura podpolcovnicului Nicoriță, ci au fost comandiru Cohurte voluntirești din Basarabia” (Sava 1944, 486-489).

Ce ține de administrația localităților din perioada dată este știut că, hotarele lor se trasau de oameni

buni și bătrâni din sat, purtând brazda de pământ în cap, sau „pe umeri”. Stabilirea hotarelor și vegherea păstrării lor o face Adunarea megieșilor. Apoi, comunitățile se uneau în uniuni care își trăsau hotarele lor. Astfel, apare unitatea administrativă ocolul, a cărui primă mențiune documentară ține de 30 martie 1392. Acesta a fost un sistem de încercuire cu hotare a mai multor sate într-o unică administrație, în baza deciziei unor uniuni de comunități, care și-au impus singure limitele satelor lor. Ocoalele aveau poziții strategice și economice foarte importante (Gonța 1986, 65)

Astfel, conform recensământului din anii 1772-1774, efectuat de administrația provizorie a Imperiului Rus, în Principate localitatea Săseni se afla în cadrul ocolului râului Cula, ținutul Orhei împreună cu localitățile: „Isacova, Dișcova, Puțintei, Bravicea, Țibirica, Meleşeni, Hojinești, Oneșcani, Dereneu, Rădeni, Cornova, Năpădeni, Condrătești, Hirova, Cucioaia, Hirișeni, Bezeni, Ciulucani, Mihălașa, Telenești, Inești, Crăsnășeni, Bogzăști, Văsăeni, Leușeni, Verejeni, Sărăteni, Zăiecani, Coropceni, Chițcani, Hâjdieni, Ghermănești, Breanova și Schitul Hârjauca”. Cu toate că informația recensământului efectuat este departe de realitate, în această perioadă conform recensământului, în localitate se aflau „37 case, unde locuiau 37 rufeturi – dintre care 25 scutelnici a hatmanului Roset, 4 voluntari – 3 mazili, 2 ruptași, 1 popă, 1 călugăr și o femeie săracă”. Nominalizarea celor menționate urmează în felul următor: „Rufeturile, scutelnici: Vasile Ciorbă, Macovei, Năstasi, Ștefan Ciorbă, Toader a Vasilcăi... Luca sin Savin; alte rufeturi: Vasile Coțofană, volintir, Zaharie Costandin, volintir, căpitanul Iordache Chirica, volintir; Năstase Ciorbă, volintir; Irime, căpitan, mazil; Sava vaslueanu, mazil; Gheorghe Talpă, mazil; Carp Filip, ruptaș; Mihaiu Talpă, ruptaș; Popa Andrei; Anton, călugăr; Marie, săracă” (MEF 1975, 401-402).

La sfârșitul secolului XVIII în localitate existau: doi preoți, un diacon, un ponomar, un staroste, 14 mazili, trei ruptași. Categoriile sociale de jos 71 gospodării, trei vădăni, 16 burlaci. În total 109 bărbați și 300 femei. Moșia se împărțea în două părți – moșierească și răzeșească. Prima aparținea boierului cu titlu de nobil basarabean Mihail Biberi, mazil răzeș din Tecuci, feciorul pitarului Chiriac Biberi, frate cu paharnicul Iordache și a spătarului Nicolae (Bezviconi, 1943, 18). Ea cuprindea 692 sajeni în lățime și 5160 sajeni în lun-

gime: fâneată – 300 fălci, pășune – 70 fălci, pământul arabil – 20 fălci, pădure – 500 fălci, locuri pustii – 160 sajeni; sunt 36 case, 1 moară pe râul Cula și una în sat. Venitul anual este de 2000 de lei. Partea răzeșilor (care provin din neamul Chirică) – moșia 5160 sajeni în lungime și 692 sajeni în lățime, dintre care: fâneată – 20 fălci, pădure – 500 fălci, locuri pustii – 92 fălci; 40 case, trei mori de vânt. Venitul anual este de 1500 de lei (Труды 1907, 162)

Astfel, istoria localității Săseni reprezintă o parte componentă a istoriei neamului dintre Nis-

tru și Prut. Majorității localităților medievale moldovenești le este caracteristică lipsa documentelor directe de constituire și de fixare a hotarelor lor. De obicei, în literatura de specialitate ele sunt date în baza documentului unde prima dată acestea sunt menționate. De multe ori însă, cercetările demonstrează că prima atestare documentară nu neapărat coincide cu data constituirii localității. Aceasta o demonstrează și cazul satului Săseni din ținutul Orhei, care a existat înainte de 6 martie 1443, de când datează prima sa mențiune scrisă.

Bibliografie

- Bezviconi 1943:** Gh. Bezviconi, Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru, vol. II (București 1943).
Ghibănescu 1914: Gh. Ghibănescu, Surete și izvoade, vol. IX (Iași 1914).
Gonța 1986: A. Gonța, Satul în Moldova medievală. Instituțiile (București 1986).
MEF 1975: Moldova în epoca feudalismului. Documente slavo-moldovenești, vol. VII, part. 2 (Chișinău 1975).
MEF 1978: Moldova în epoca feudalismului. Documente slavo-moldovenești, veacurile XV-XVI (Chișinău 1978).
Sava 1943: A.V. Sava, Documente privitoare la târgul și ținutul Lăpușnei (București 1943).
Sava 1944: A.V. Sava, Documente privitoare la târgul și ținutul Orheiului (București 1944).
Бырня 1969: П.П. Бырня, Сельские поселения Молдавии XV-XVII вв. (Кишинев 1969).
Нудельман 1976: А.А. Нудельман, Топография кладов и находок единичных монет (Кишинев 1976).
Полевой 1979: Л.Л. Полевой, Очерки исторической географии Молдавии XIII-XV вв. Кишинев, 1979, с. 104
Труды 1907: Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии, том III (Кишинев 1907).

From the history of Săseni village of the Orhei County in 15th-18th centuries

Abstract

This paper presents a documentary research of the history of establishment of Săseni village in Orhei County, which was formed in the second stage of the population of Moldova, during 15th-18th centuries.

According to the documents, the first owner of the village was mentioned in the charter of Stephen II of March 6, 1443 as “pan Ivan Boldur”, who sold this place to “God-loving pan Mihul the scribe”. In the 16th century the settlement came into the possession of State Treasurer Mire Călugărul, the progenitor of the family of Bulat and a ktitor of the Hîrjauca Monastery.

This article also presents the place, the specifics of the village in the administrative apparatus of Țara Moldovei, its demographics and socio-economic development.

Из истории села Сэсень Оргеевского цинута в XV-XVIII вв.

Резюме

Эта статья представляет собой документальное исследование истории образования села Сэсень Оргеевского цинута, которое сформировалось на втором этапе заселения Молдовы, в период XIV-XV веков.

Согласно документам, первый владелец села упоминается в господарской грамоте Стефана II от 6 марта 1443 г. как «пан Иван Болдур», который продал эту местность «боголюбивому пану писарю Михулу». В XVI веке поселение переходит во владение великого вистерника Мире Кэлугэрула, родоначальника рода Булат и ктитора Гержавского монастыря.

В статье также рассматриваются место расположения населенного пункта, его особенности в рамках административного устройства Цара Молдовой, демография и социально-экономическое развитие.

27.02.2014

Mihai Onilă, Muzeul Național Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova